Yahya Kemal'in Şiirlerinde İhtiyarlık

Vefa Taşdelen

"Bir merhaleden güneşle deryâ görünür
Bir merhaleden iki dünyâ görünür
Son merhale bir fasl-ı hazandır ki sürer
Geçmiş gelecek cümlesi rü'yâ görünür"

Yahya Kemal, yukarıdaki "Ömür" isimli rübâîsinde varoluşun farklı evrelerini ve bu evrelerden bakılınca dünyanın nasıl göründüğünü; hayatın da, içimizdeki dünyanın da evre evre nasıl azaldığını, evre evre nasıl çözüldüğünü, evre evre nasıl bir sona doğru gittiğini anlatır. Hayatın öyle bir evresi vardır ki, insan orada sarhoş edici bir sonsuzluk duygusuna kapılır. Fanilik algısı oluşmamıştır henüz. Ölüm başkalarına ait bir hal olarak görünür. Geçmiş yoktur, gelecek en iyi olasılıkların göz kırptığı hülyalı bir ufuktur. Bir sonraki merhalede ise yaşanan dünyanın yanına bir yenisi eklenmiş ve "iki dünya" birden görünmeye başlamıştır. Kişi, artık bu yeni dünyanın verdiği bakış açısı ile birlikte, kendi varoluşundaki faniliği de keşfetmiş, yaşamın yanına ölümü de eklemiş, böylece kendi varlığına yaralayıcı bir düşünce olarak katmıştır onu. Bir başka merhale daha vardır ki, şair "hazan mevsimi" (*fasl-ı hazan*) olarak anar onu. Bu dünyada görülmesi gerekenler görülmüş, yaşanması gerekenler yaşanmış olsa da, yaşamak hep şu anda olup bittiğinden, geçmişe ait yaşanmışlık bir doygunluk vermez insana. Sözgelimi yemek yiyen doyar, ama yaşayan yaşamaktan aynı doygunluğu hissetmez. Zira hayat hep şu anda yaşanması, olup bitmesi gereken bir şeydir. Bu nedenle hayatın daha önceki evrelerindeki yaşanmışlık, bir "rüya" gibi gelir ona: Yaşadı mı, yaşamadı mı? Kendisi mi yaşadı, yoksa bir başkası mı? Bu rüyanın içinde şimdiki zaman yoktur. Şimdiki zaman açısı yalnızca bir "anımsama" olarak yer alır şiirde.

Yahya Kemal, hayatın ilk evresine ilişkin bir başka saptamada da bulunur: Her şeyin, hayatın ve dünyanın, bir sonsuzluk içinde göründüğü, "estetik" bilincin fanilik düşüncesiyle tanışmadığı bu toyluk ve sarhoşluk dönemi, iki özelliği ile kendini gösterir: Bulardan ilki, bu evrenin "farkına varılmaz", ikincisi ise "birdenbire", adeta göz açıp kapayıncaya kadar geçer. Sonuçta insan ne olup bittiğini, neye uğradığını anlayamaz. Gençlik ve olgunluk çağları derken, ihtiyarlık birdenbire çöküverir. Bu nedenle, kendi geleceğine ilişkin bilinçli öngörülerde bulunamaz. Hayat insana bir hikmet kazandırırı ve o da şu cümle ile özetlenebilir: "Bir tek yaşadığım şu anı biliyorum." Bu sözden, varoluşun geçmiş ve gelecek boyutuna ilişkin nasıl bir duyu yitimine uğradığımızı da anlayabiliriz. Duyu yitimiyle geçmiş hatıra, gelecek de hayalle buğulanır. Bu duyarsızlaşma, şairin, Ömer Hayyam'ın rübâîlerini Türkçe söyleme denemelerinden birinde şu şekilde ifade bulur: *"Efûs ki mevsim-î civânî geçti / Kış geldi bahâr-ı şâdmâni geçti / Eyvâh şebâbet denilen mürg-i tarab / Biz farkına varmadık pek ânî geçti."*

Şiirlerinde ihtiyarlık temasının yer alması, Yahya Kemal gibi zaman ve mekandaki güzelliği arayan "estet" bir şair için olağan bir durumdur. Zira ihtiyarlığa çok farklı yollardan çıkılabileceği gibi estetik yaşam biçiminden de çıkılabilir. Zamanın ve mekanın güzelliklerini, gönlünün hüzün ve neşesi ile terennüm eden bir şair, eninde sonunda ihtiyarlık temasıyla da karşılaşacaktır. Zira ihtiyarlık, kişideki "estetik duygu"yu kesen bir güce sahiptir. Yahya Kemal'in şiirlerinde de ihtiyarlık, daha çok bu estetik gücün kesilmesi, estetik duygunun zayıflaması bağlamında ortaya çıkar. İnsanın göz göre göre gittiği hazin sonlar vardır. Göz göre göre gider ve bundan kendini alamaz. İhtiyarlık ve ölüm de böyledir: istemez ama yine de ihtiyarlar, istemez ama yine de hastalanır, istemez ama yine de ölür. İstemeden olur bütün bunlar. İhtiyarlık ölümle kıyaslandığında, yine de hazin bir şeydir. Zaten şair de onu ölümle kıyaslar. *Eski Şiirin Rüzgârıyle*'de yer alan bir beyitte şu mısra geçer: *"Ölmek kaderde var yaşayıp köhnemek hazin."*

İhtiyarlık, daha çok hayattaki düşselliğin azalması, tılsımın bozulması ve hayalin çekilmesi şeklinde kendini gösterir. Düşselliğini yitirmiş hayat katı bir gerçeklik alanı olarak kendini gösterir. İnsan ihtiyarladıkça dünya düşselliğinden sıyrılır ve katı bir gerçeklik alanına dönüşür: Bulut yalnızca bulut, taş yalnızca taş, ceylan yalnızca ceylan, servi yalnızca servi, dağ yalnızca dağ olarak görünmeye başlar. Hayal, hayatı çekilir kılan bir şeydir. İnsan hayata hayalle katlanabilir, onun katı gerçekliğini hayalle yumuşatabilir. Bu duygu "Deniz Türküsü"nde şöyle dile gelir: *"İnsan âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar."* Bunun sonucunda gençlikte sevinç veren birçok varoluşsal aktivite anlamını yitirir. Seyretmekten haz duyduğu manzaralar, gezip tozduğu yollar, bağlar bahçeler, insana ot ve çalı, kum ve toprak yığını olarak görünmeye başlar. Yahya Kemal, "Yol Düşüncesi" adlı şiirinde, Suriye ve Mısır seyahatlerinde yaşadığı bu tür bir tecrübeyi anlatır. Bu seyahatlerde hayatındaki "tılsım"ın bozulmuş olduğunu fark ederek hüzünlenir. Bunu, *"Cihan ve ben değiliz artık eski halette"* diyerek dile getirir. *"Mısır ve Suriye, pek genç iken, hayalimdi; / O ülkelerde gezerken kayıdsızım şimdi. / Bu gözlerim, medeniyetlerin bıraktığını, / Beş on yıl önce görür müydü böyle taş yığını."* Şiirin devamında, "iman, insana çarmıhta bile haz verir" diyen mütedeyyin bir kişiye şöyle seslenir: *"Hazret-i İsa da genç imiş o zaman."* Böylece, kapıldığı ruh hali, "En iyisi doğmamış olmaktır; mümkün olduğu kadar erken ölmek ondan sonra gelir" diyen Antik Yunan kültürüne ait atasözü ile örtüşür. Zira ihtiyarlık, ölümün tadını bile kaçırmaktadır.

"Düşünce" şiirinde ise gençlikle birlikte giden yaşamın büyülü havasını ve yerine dolan katı gerçekliği şu şekilde ifade eder: *"İnsanlar anlaşıldı. Cihânın da sırrı yok, / Kalsaydı terkeşimde bugün tek bir altın ok, / En tatlı bir hayâl için atmazdım ufkuma"* der. Ufuk gelecektir, yarındır. Ufuk yolun sonudur. Gençken bir umut olan ufuk, ihtiyarlığın belirtileriyle birlikte düşselliğinden sıyrılarak hayatı yeşerten duyguları beslemez olur. Hayal aradan çekilince ufuktaki katı gerçeklik kendini apaçık göstermeye başlar. Bu gerçeklik, insanın hiçbir şekilde kendisinden kaçınamayacağı ölümdür. Ufuk, "güneş ve deryanın" kendi sonsuzlukları içinde göründüğü, en güzel olasılıklarla izhar olduğu varoluşun ilk evresinde, kendi derinliğinde bir gerçeği saklar. Yaşlandıkça sis çekilir aradan ve ufuk bütün netliği ile görünmeye başlar. Hayalle birlikte düşsellik de gider, hayatın güzellikleri de. *"Hulyâsı kalmayınca hayâtın ne zevki var?"* der.

Bu noktada, ölümsüzlük inancı (*dâr'ül beka*) imdada yetişir; daralan varlık duygusunu genişletir, varoluş kaygısını dağıtır; avutur, teselli eder. Bu duyguyla ölüme yaklaşır insan, onu tanır, içselleştirir; uzağında, dışında değil kendi varlığında keşfeder. İşte bu duygu, diriltici bir nefes gibi girer şairin "Düşünce" şiirine: *"Ölmek değildir ömrümüzün en feci işi, / Müşkül budur ki ölmeden evvel ölür kişi."* Bu mısralarda şu tür bir ifade de gizlidir: Ölmekten korkma, yaşayamamaktan kork! Ölmekten korkma, yaşama duygusunu kaybetmekten kork. Ölmekten korkma, zira yaşamayı bıraktığımız zaman ölüme de teslim oluruz. Ölümle karşılaşmaktan korkma, zira ölüm oralarda bir yerde değil, hep içimizdedir. Ölmekten korkma, zira kendi varlığındaki ölümlülüğü keşfeden kişi için ölüm şaşılacak bir şey değildir. Ölümden korkma,

zira o iyi yaşamanın güvencesidir. Nihayetinde ölümden korkma, zira o seni ölümsüzlüğe kavuşturacak bir dar kapıdır.

Bu ruh hali içinde "Veda Gazeli" insana daha anlamlı gelir. Öyle ki, her sözcüğünde, her mısrasında "veda"nın derin hüznünü ve kırıklığını bulur insan. Memeden ayrılan bir çocuk gibi dünyadan ayrılan bir kişinin vedasındaki burukluğu yaşarız onda.

Ömrün şu biten neşvesi tâm olsun erenler
Son meclisi câm üstüne câm olsun erenler

Şükranla vedâ ettiğimiz câm-ı fenâya
Son pendimiz ahlâfa devâm olsun erenler

Dünyâda bu iksîr ile mes'ûd olan ervâh
Ukbada da sermest-i müdam olsun erenler

Câizse harâbât-ı ilâhîde de her şeb
Yâran yine rindân-ı kirâm olsun erenler

Tekrâr mülâkî oluruz bezm-i ezelde
Evvel giden ahbâba selâm olsun erenler